

PEŞƏ TƏHSİLİNİN YAŞIL İQTİSADİYYATYÖNLÜ TRANSFORMASIYASI

Xəyalə Səftərova,
Azərbaycan Respublikası Təhsil İnstitutunun
Peşə və ömürboyu təhsilin proqramları şöbəsinin aparıcı mütəxəssisi
e-mai: xayala.saftarova@arti.edu.az

Xülasə. “Yaşıl iqtisadiyyat” termininə ilk dəfə 1989-cu ildə Böyük Britaniyada aparıcı ekoloji iqtisadçı qrup tərəfindən hazırlanmış “Yaşıl İqtisadiyyatın Planı” adlı hesabatda rast gəlinib. Hesabatın başlığından başqa, demək olar ki, heç bir hissəsində yaşıl iqtisadiyyata istinad edilməyib, müəlliflər tərəfindən sonradan bu bir fikir kimi istifadə olunub. 2008-ci ildə bu termin çoxsaylı qlobal böhranlara qarşı müzakirələrdə yenidən gündəm oldu. Maliyyə böhranı və qlobal tənəzzüllə bağlı narahatlıqlar kontekstində UNEP “yaşıl stimül paketləri” ideyasını müdafiə etməklə irimiqyaslı dövlət investisiyalarının “yaşıl iqtisadiyyata” başlaya biləcək sahələri müəyyən etdi. Eyni zamanda bir neçə hökumətin iqtisadi bərpa səylərinin bir hissəsi kimi əhəmiyyətli “yaşıl stimül paketləri”ni həyata keçirtməyə ruhlandırırdı.

Məqalədə yaşıl iqtisadiyyat strategiyalarının peşə təhsilində rəqabətqabiliyyətli, müasir peşə bacarıqlarına malik mütəxəssislərin hazırlanmasında ixtisas üzrə kurikulumların tədrisinin həm ekoloji, həm də iqtisadi cəhətdən davamlı inkişafa töhfə verəcəyi vurğulanır.

Açar sözlər: yaşıl iqtisadiyyat, ekoloji problemlər, yaşıl texnologiya, keyfiyyətli imkanlar, davamlı bərpa, ekoloji dayanıqlıq.

Keywords: green economy, environmental problems, green technology, quality opportunities, sustainable recovery, environmental sustainability.

Ключевые слова: зеленая экономика, экологические проблемы, зеленые технологии, качественные возможности, устойчивое восстановление, экологическая устойчивость.

Yaşıl iqtisadiyyatın beynəlxalq səviyyədə razılaşıdırılmış tərfi yoxdur, amma, son nəşrlərdə ayrı-ayrı təriflər verilmişdir. Məsələn, insan rifahının və sosial bərabərliyin yaxşılaşdırılması ilə nəticələnən, eyni zamanda ekoloji riskləri və ekoloji çatışmazlıqları əhəmiyyətli dərəcədə azaldan bir iqtisadiyyatdır. O, aşağı karbonlu resurs baxımından səmərəli və inklüzivdir. Yaşıl iqtisadiyyat əsasən ətraf mühitə diqqət yetirən, sosial ədalətə və sürətli iqtisadi inkişafın prinsiplərinə əsaslanan bir modeldir. Bu model mənfəətin əldə edilməsi, resursların səmərəli istifadəsi, ədalətlik prinsiplərinin qorunması ilə yanaşı ətraf mühitə ziyan vermədən alternativ enerji istehsalı və insanların yaşayış keyfiyyətinin yaxşılaşdırılmasına nail olmağı hədəfləyən amilləri özündə əks etdirir.

Dünyada ətraf mühitin çirklənməsi, azalan təbii ehtiyatlar və artan tələbat fonunda dayanıqlı inkişafa nail olmaq üçün "yaşıl" iqtisadiyyatın genişləndirilməsi istiqamətində həyata keçirilən tədbirlər böyük əhəmiyyət kəsb edir. Buna görə də ölkəmizdə də 2024-cü il "Yaşıl dünya naminə həmrəylik ili" elan edilməsi ilə bağlı sərəncam imzalanmışdır. Həmin sərəncamda Azərbaycan baza ili (1990) ilə müqayisədə 2030-cu ilə qədər istilik effekti yaradan qazların emissiyalarının 35 faiz, 2050-ci ilə qədər isə 40 faiz azaldılmasını hədəf kimi götürmüşdür. Həmçinin BMT-nin İqlim Dəyişmələri üzrə Çərçivə Konvensiyasının Tərəflər Konfransının 29-cu sessiyası – COP29 tədbirinin Azərbaycanda keçirilməsi ölkəmizin milli, regional və global səviyyədə ətraf mühitin qorunması, iqlim dəyişmələrinin qarşısının alınması işinə töhfəsinin təqdir olunmasının bariz nümunəsidir.

Bundan başqa, Dövlət başçısının 2021-ci il 2 fevral tarixli "Azərbaycan 2030: sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlər" adlı sərəncamında növbəti onillikdə ölkənin sosial-iqtisadi inkişafına dair müəyyənləşdirilən beş milli prioritetdən biri də Azərbaycanın "təmiz ətraf mühit" və "yaşıl artım" ölkəsi olmasıdır. Bu prioritet daxilində "yüksək keyfiyyətli ekoloji mühit" və "yaşıl enerji məkanı" kimi amillərin reallaşdırılması nəzərdə tutulmuşdur. "Yüksək keyfiyyətli ekoloji mühit" in məqsədi ölkədə keyfiyyətli və təmiz ekoloji mühitin qorunması, resurslardan səmərəli istifadənin təmin edilməsi, gələcək illərdə iqtisadi və demoqrafik artımdan ətraf mühitə dəyə biləcək zərərlərin azaldılmasıdır. "Yaşıl enerji məkanı"nın məqsədi isə strateji dövr üçün qabaqcıl ölkələrdə alternativ və bərpa olunan enerji mənbələrindən istifadənin daha çox artırılması, ölkədə enerjiden səmərəli istifadə edilməsi, həmçinin yeni dayanıqlı enerji mənbələrinə üstünlük verilməsidir. Sənəddə ekoloji cəhətdən təmiz texnologiyaların tətbiqinə yer verilməsi, tullantıların təkrar emalı və çirklənmiş ərazilərin bərpasının təşviqi ilə bağlı qarşıya qəti tapşırıqlar qoyulmuşdur.

Müasir iqtisadiyyatda "təkrar emal" anlayışı da mühüm yer tutur. Bu da tullantıların bir qisminin yenidən istifadəyə yararlı hala gətirilməsi üçün onların istehlak prosesinə daxil edilməsidir. Əsas məqsəd təbii sərvətlərin israfının və ekoloji çirklənmənin qarşısını almaq, eləcə də əlavə xammal bazası yaratmaqdır. Təkrar emal ilkin istehsal nisbətində asan və tez başa gəldiyindən enerji qənaətinə imkan yaradır. Ölkəmizdə təkrar istehsal sahəsində sahibkarlar və potensial investorlar üçün əlverişli şərait yaratmaq məqsədilə dövlət başçısının 2011-ci il 28 dekabr tarixli sərəncamı ilə

Balaxanı Sənaye Parkı yaradılmışdır. Balaxanı Sənaye Parkının yaradılması ölkədə yüksək texnologiyalar əsasında rəqabətqabiliyyətli sənaye məhsullarının istehsalının genişləndirilməsi, qeyri-neft sektorunun, o cümlədən "yaşıl" iqtisadiyyatın inkişafı, əhalinin istehsal sahəsində məşğulluğunun artırılması, Bakı şəhəri və ətraf qəsəbələrdə ekoloji vəziyyətin yaxşılaşdırılması məqsədinə xidmət edir. Bundan başqa, tullantıların idarə olunaraq ətraf mühitə təsirinin azaldılması, yandırılıb zərərsizləşdirilməsi və zərərsizləşdirilən tullantılardan ayrılan qazlardan elektrik enerjisinin əldə edilməsi məqsədilə 2012-ci ildə müasir texniki qurğularla təmin olunmuş Bakı Bərk Məişət Tullantılarının Yandırılması Zavodu fəaliyyətə başlamışdır. Tullantıların zərərsizləşdirilməsi sahəsində əhəmiyyətli fəaliyyətlərdən ən vacibi isə çeşidləmədir. 2012-ci ildən bu istiqamətdə "Təmiz Şəhər" ASC-nin Bərk məişət tullantılarının çeşidlənməsi zavodu uğurla fəaliyyət göstərir. Zavodda məişət tullantılarının çeşidlənməsi ölkədə təkrar istehsal biznesini inkişaf etdirir və tullantıların ümumi həcmi azaldır. Çeşidləmə zavodunun fəaliyyəti tullantıları düzgün idarə etməklə təbii ehtiyatlara və enerjiyə qənaət olunmasına xidmət edir.

Yaşıl iqtisadiyyatın dayanıqlılığını daim təmin etmək məqsədilə istifadə olunan texnologiyaların tətbiq olunması üçün bu sahələrdə xüsusi bilik və bacarıqlara malik kadrların yetişdirilməsi vacib mələlərdən biri olmuşdur. Peşə təhsili müəssisələrində tədris olunan ixtisas üzrə peşə təhsili kurikulumları mütəxəssislərin bu sahə üzrə bilik və bacarıqlar qazanmasında əsas təməl rolunu oynayır. Peşə təhsili kurikulumları aşağıdakı istiqamətlərdə tələb olunan bacarıqları inkişaf etdirir və əhəmiyyətli töhfələr verir:

- 1. İxtisaslı kadrların hazırlanması:** Yaşıl enerjiden istifadə, tullantıların təkrar emalı, dayanıqlı kənd təsərrüfatı və s. kimi müxtəlif sahələrdə texnologiyaların tətbiqi üçün çalışan mütəxəssislərin yetişdirilməsinə yönəlib.
- 2. Texnoloji innovasiyalar:** Günəş və külək enerjisi, ekoloji tikinti materialları, elektrik avtomobilləri və digər bərpa olunan enerji mənbələri üzrə təhsilalanlara yaşıl texnologiyalardan istifadə etmə bacarıqları öyrədərək mütəxəssislər yetişdirir.
- 3. Ekoloji maarifləndirmə:** Yaşıl iqtisadiyyatın əsas istiqamətlərindən biri də ətraf mühitə qayğı və dayanıqlı inkişaf haqqında məlumatların ötürülməsi və insanları ekoloji problemlərin həllində aktiv iştiraka təşviq etməkdir.
- 4. Sosial və iqtisadi inkişaf:** Peşə təhsili sayəsində işçi qüvvəsi daha bacarıqlı və rəqabətqabiliyyətli olur, bu isə həm iqtisadiyyatın dayanıqlı inkişafına, həm də yeni yaşıl iş yerlərinin yaradılmasına gətirib çıxarır.

Bu isə global ekoloji problemlərin həlli və gələcək nəsillərə daha sağlam və dayanıqlı bir dünya yaradılmasını zəruri edir.

Yaşıl iqtisadiyyatın inkişaf sahələrinin daha da genişləndirilməsi məqsədilə Elm və Təhsil Nazirliyi və Peşə Dövlət Agentliyinin birgə təşkilatçılığı ilə TƏMƏL platforması çərçivəsində iqtisadiyyatın dayanıqlı inkişaf modeli keçidinə həsr olunmuş dörd maarifləndirmə tədbiri həyata keçirilmişdir.

- 1. “İstehsal, ətraf-mühit və bərpa olunan enerji” mövzusunda interaktiv seminar və bərpa olunan enerji mənbələrinin nümayişi**
- 2. “Ekonəqliyyata keçid” sərgisi**
- 3. “Kənd təsərrüfatında yaşıl innovasiyalar” mövzusunda infotur**
- 4. “Yaşıl dünya naminə həmrəylik ili” çərçivəsində “Yaşıl artım” gündəliyində təhsil konfransı**

1. “İstehsal, ətraf-mühit və bərpa olunan enerji” mövzusunda interaktiv seminar və bərpa olunan enerji mənbələrinin nümayişi 20 may 2024-cü ildə tarixində İqtisadi Zonaların İnkişafı Agentliyi nəznində Peşə Təhsil Mərkəzində “İstehsal, ətraf-mühit və bərpa olunan enerji” mövzusunda interaktiv seminar və bərpa olunan enerji mənbələrinin nümayişi ilə keçirilib. Tədbirdə yaşıl iqtisadiyyatın ölkəmizdə prioritet olduğu və bu istiqamətdə istehsalda bərpa edilən enerji mənbələrindən istifadə, enerjiyə qənaət, yaşıl keçidin ətraf-mühitə təsirinin və bərpa edilən enerji qurğularına xidmət sahələri üzrə mütəxəssislərin yetişdirilməsinin əhəmiyyəti müzakirə olunaraq peşə təhsili sisteminin vacibliyi diqqətə çatdırılmışdır. Həmçinin bu istiqamətdə növbəti tədris ilində “Alternativ enerji qurğu və avadanlıqlarının istismarı”, “Güneş panelləri quraşdırıcısı və təmirçisi”, “Külək turbinləri quraşdırıcısı və təmirçisi” və “Elektrik və hibrid avtomobillərin təmiri üzrə texnik” ixtisasları üzrə tədris proqramları və dərslərlərin hazırlanması haqqında məlumat verilmişdir.

2. “Ekonəqliyyata keçid” sərgisi 22 May 2024-cü il tarixində Sənaye və İnnovasiyalar üzrə Bakı Dövlət Peşə Təhsil Mərkəzində Elm və Təhsil Nazirliyi, Peşə Təhsili üzrə Dövlət Agentliyi və Azərbaycanın Avtomobil Dilerləri Assosiasiyasının birgə təşkilatçılığı ilə “Yaşıl dünya naminə həmrəylik ili” çərçivəsində baş tutub. Sərginin keçirilməsində məqsəd ekoloji cəhətdən təmiz elektrik və hibrid nəqliyyat vasitələrini təşviq etmək, sektor üzrə aparıcı maraqlı tərəfləri birləşdirmək, ekoloji nəqliyyata keçiddə peşə təhsilinin rolunu vurğulamaq və sərgi iştirakçıları, investorlar və geniş auditoriyaya şəbəkələşmə imkanı yaradılmasından ibarət olmuşdur.

3. “Kənd təsərrüfatında yaşıl innovasiyalar” mövzusunda infotur 24 may 2024-cü il tarixində Elm və Təhsil Nazirliyi və Peşə Təhsili üzrə Dövlət Agentliyinin birgə təşkilatçılığı ilə “Yaşıl dünya naminə həmrəylik ili” çərçivəsində Cəlilabad Dövlət Peşə Təhsil Mərkəzində baş tutub. Kənd təsərrüfatı sahələri istiqamətində mütəxəssislərə artan tələbatı nəzərə alaraq Cəlilabad Dövlət Peşə Təhsil Mərkəzində kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsal qrupu üzrə fermer, bitkiçilik, heyvandarlıq və baytarlıq

ixtisaslarında mütəxəssislərin yetişdirilməsi zamanı tədrisə xüsusi diqqət yetirildiyi bildirilib.

4. “Yaşıl dünya naminə həmrəylik ili” çərçivəsində **“Yaşıl artım”** gündəliyində təhsil konfransı 27 may 2024-cü il tarixində Elm və Təhsil Nazirliyi və Peşə Təhsili üzrə Dövlət Agentliyinin birgə təşkilatçılığı ilə baş tutub. Konfransda elm və təhsil naziri Emin Əmrullayev, dövlət rəsmiləri, millət vəkilləri, COP-29-un nümayəndələri iştirak ediblər. Konfransın əsas məqsədi milli sosial-iqtisadi prioritet olan təmiz ətraf mühit və “yaşıl artım” üzrə təhsil-təlim komponentlərini müzakirə edərək bu istiqamətdə yeni sistemli yanaşmaları formalaşdırmaqdan ibarət olub. Ölkəmizdə yaşıl iqtisadiyyata keçid üçün bütün sahələrdə kompleks yanaşmanın ortaya qoyulması, təhsildə yaşıl bacarıqların ölkə iqtisadiyyatı üçün əhəmiyyəti, peşə təhsil sisteminin bu prosesdə əsas faktor kimi rolu və bu istiqamətlərdə tədris proqramlarının hazırlanması və yenilənməsi əsas məqsəd olaraq hədəflənmişdir.

Almaniya təcrübəsi

Dünya təcrübəsinə nəzər saldıqda, yaşıl iqtisadiyyatın peşə təhsili sahəsində bir çox uğurlu nümunələrinin olduğunu görürük. Məsələn, bu sahədə peşə təhsili Almaniya, Danimarka, Avstraliya və s. kimi ölkələrdə daha çox inkişaf etmişdir.

Almaniyada peşə təhsilinin yaşıl iqtisadiyyatda tətbiqinə nəzər salaq:

Almaniya peşə təhsili sisteminin yaşıl iqtisadiyyata keçidini dəstəkləyərək bu sahədə ixtisaslı kadrların hazırlanmasına böyük əhəmiyyət verir.

1. Bərpa olunan enerji sahəsində təhsil: Almaniya peşə təhsilində bərpa olunan enerji sahəsi üzrə mütəxəssislərin hazırlanmasına xüsusi önəm verir. Peşə məktəbləri təhsilalanların günəş, külək və biokütlə enerjisi ilə işləyən sistemlərin quraşdırılması, saxlanması və idarə edilməsi üzrə praktik bacarıqlara yiyələnməsini təmin edir. Bu da Almaniyanın bərpa oluna bilən enerji sahəsində lider ölkələrdən biri olmasını göstərir.

2. Dual təhsil sistemi: Almaniya təhsilalanlar dual təhsil sistemi vasitəsilə yaşıl texnologiyalar üzrə sənayəyə yiyələnirlər və eyni zamanda müəssisələrdə praktiki təcrübə qazanırlar. Xüsusən də elektrik mühəndisliyi, ətraf mühit texnologiyaları və ekolojiya istiqamətində geniş yayılmış dual təhsil proqramları bərpa olunan enerji və ekoloji texnologiyalar sahəsində mütəxəssislər yetişdirir.

3. Yaşıl sənaye və idarəetmə bacarıqları: Almaniya peşə təhsili müəssisələrində təhsilalanlar enerji effektivliyi, ekoloji idarəetmə və tullantıların emalı kimi sahələr üzrə bilik və bacarıqlara yiyələnirlər.

4. Yaşıl sertifikatlar və ixtisaslar:

Almaniyada peşə təhsili sahəsində yaşıl iqtisadiyyatla bağlı xüsusi sertifikat proqramları və ixtisaslar yaradılmışdır. Sertifikat proqramları texniki biliklərin artırılması ilə yanaşı, karbon emissiyasının azaldılması, təkrar emal və enerjiyə qənaət edilməsi sahələrində də biliklər verir. Bu sertifikatlar enerji effektivliyi, bərpa olunan enerji mənbələri və ekoloji tikinti sahələrində geniş yayılmışdır.

Yaşıl ixtisaslara ekoloji kənd təsərrüfatı, bərpa olunan enerji texnologiyaları, tullantıların idarə edilməsi, həmçinin təmiz texnologiyalara dair peşə sahələri daxildir və bu ixtisaslar ekoloji dayanıqlılıq və iqtisadiyyatın inkişafının öyrədilməsi məqsədini daşıyır.

Almaniya təcrübəsi göstərir ki, peşə təhsili yaşıl iqtisadiyyatın inkişafında əhəmiyyətli rol oynayır və ölkənin ekoloji dayanıqlılığını təmin edərək ekoloji təmiz texnologiyaların tətbiqinə və yaşıl iş yerlərinin yaradılmasına şərait yaradır. "Yaşıl" peşələr həm iqtisadi, həm də ekoloji baxımından ölkənin gələcəyi üçün sərmayə qoyulmasıdır.

Nəticə:

Müasir dövrdə peşə təhsilinin yaşıl iqtisadiyyatyönlü transformasiyası davamlı inkişaf üçün vacib bir addım hesab olunaraq ekoloji izləri azaltmaq, resurslardan səmərəli istifadəni təmin etmək və cəmiyyətin ümumi rifahını artırmaq məqsədi ilə həyata keçirilir. Yaşıl keçid strategiyaları əmək bazarının və ətraf mühitin tələblərinə uyğun peşə təhsilində rəqabətqabiliyyətli, bacarıqlı mütəxəssislərin yetişdirilməsini təmin etməklə həm ekoloji, həm də iqtisadi baxımdan davamlı inkişafın əsasını qoyur. Peşə təhsili müəssisələrində ixtisas üzrə kurikulumların tədrisi zamanı yaşıl iqtisadiyyatın nəzərə alınması ölkənin inkişafı üçün əhəmiyyətli töhfələr verəcəkdir.

Ölkə iqtisadiyyatının neft amilindən asılılığının azaldılması, qeyri-neft sektorunun inkişafında kompleksliliyin artırılması, enerji və resurslara qənaət edən ekoloji təmiz texnologiyaların istehsalının stimullaşdırılması, sənayenin ayrı-ayrı sahələrinin bir-biri ilə uzlaşmış şəkildə fəaliyyət göstərməsi bu gün diqqət mərkəzindədir. Məhz bu səbəblər, eləcə də sənaye sahəsində əldə edilən göstəricilər bir daha sübut edir ki, Azərbaycan regionun güclü sənaye mərkəzidir.

İstifadə olunmuş ədəbiyyatlar

1. Azərbaycan Respublikasında 2024-cü ilin "Yaşıl dünya naminə həmrəylik ili" elan edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı
2. Osnabrück Declaration on vocational education and training as an enabler of recovery and just transitions to digital and green economies-Endorsed on 30 November 2020
3. Sukhdev, Pavan (2014). Corporation 2020: Transforming Business for Tomorrow's World. Island Press.

4. World Economic Forum (2020). The Future of Jobs Report 2020.
5. https://azertag.az/xeber/yasil_iqtisadiyyat_nedir-2333990
6. <https://greenly.earth/en-us/blog/company-guide/green-economy--meaning-and-principles>
7. <https://stimul.edu.az/az/view/361/643/Yasil-iqtisadiyyat-uzre-pese-tehsili-telimlerine-qeydiyyat-davam-edir>
8. <https://www.muallim.edu.az/www.old/arxiv/2010/25/18.htm>
9. <https://vet.edu.gov.az/news/content/1085/inner>

S. Saftarova

GREEN ECONOMIC TRANSFORMATION OF VOCATIONAL EDUCATION

Abstract.

The term "green economy" was first used in 1989 in the report "Green Economy Blueprint" prepared by a leading group of environmental economists in Great Britain. Apart from the title of the report, there is almost no reference to the green economy, which was later used as an afterthought by the authors. In 2008, the term was again on the agenda in the debate against numerous global crises. In the context of concerns about the financial crisis and global recession, UNEP advocated the idea of "green stimulus packages" and identified areas where large-scale public investment could jump-start the "green economy". It has also inspired several governments to implement significant "green stimulus packages" as part of economic recovery efforts.

In the article, it is emphasized that the teaching of curricula by specialty in the preparation of specialists with competitive, modern professional skills in vocational education of green economy strategies will contribute to both ecological and economic sustainable development.

Х. Сафтарова

ЗЕЛЕНАЯ ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ТРАНСФОРМАЦИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация.

Термин «зеленая экономика» впервые был использован в 1989 году в отчете «Green Economic Blueprint», подготовленном ведущей группой экономистов-экологов Великобритании. Помимо названия доклада, в нем почти нет упоминаний о зеленой экономике, которая позже была использована авторами в качестве второстепенной мысли. В 2008 году этот термин снова оказался на повестке дня в дебатах по поводу многочисленных глобальных кризисов. В

контексте опасений по поводу финансового кризиса и глобальной рецессии ЮНЕП выступила за идею «пакетов зеленого стимулирования» и определила области, где крупномасштабные государственные инвестиции могли бы дать толчок «зеленой экономике». Это также вдохновило ряд правительств на реализацию значительных «пакетов зеленого стимулирования» в рамках усилий по восстановлению экономики.

В статье подчеркивается, что преподавание учебных программ по специальностям при подготовке специалистов с конкурентоспособными, современными профессиональными навыками в профессиональном образовании стратегий зеленой экономики будет способствовать как экологическому, так и экономическому устойчивому развитию.